

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: muftija dr. Mevlud Dudić

Glavni urednik: muftija dr. Mevlud Dudić

Pomoćnik urednika: hfz. prof. dr. Haris Hadžić

Redakcija: prof. dr. Sulejman Topoljak, prof. dr. Hajrudin Balić,
prof. dr. Mustafa Fetić, hfz. prof. dr. Almir Pramenković, doc. dr.
Siham Mevid

Šerijatski recenzent: hfz. prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: Grafičar, Užice

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije

Novi Pazar / glavni urednik Mevlud Dudić. - 2007, br. 1- . - Novi

Pazar : Fakultet za islamske studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje. - Drugo izdanje na drugom medijumu: Islamska misao

(Novi Pazar. Online) = ISSN 2956-2236

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

KOMPONENTE IMANA (VJEROVANJA) U KLASIČNOJ ISLAMSKOJ MISLI

Apstrakt

Cilj ovog rada je da istraži osnovne komponente vjerovanja u klasičnoj islamskoj misli. Autor se u radu bavi pitanjem percepcije imana (vjerovanja) koje je u klasičnom formativnom akaidskom periodu zauzimalo važno mjesto. Autor, također, navodi mišljenja ne-ehlisunnetskih škola (sekti), kao i mišljenja klasičnih učenjaka. Pored toga, autor ističe stav ehlisunnetskih učenjaka, naglašavajući da suštinu imana čine srčano vjerovanje, manifestiranje jezikom te manifestacija djelima. Autor podcrtava, na kraju, stav hanefijsko-maturidijskih učenjaka da osnovu imana čini vjerovanjem srcem, da se manifestacijom jezikom vjernik identificira sa islamskim ummetom, dok djela aludiraju na potpunost imana čiji izostanak ne anulira vjerovanje srca.

Ključne riječi: iman, vjerovanje, ehlisunet, sekte, hanefijsko-maturidijski pravac

Abstract

The aim of this work is to explore the basic components of belief in classical Islamic thought. In the paper, the author deals with the issue of the perception of faith (belief), which occupied an important place in the classical formative Aqaid period. The author also cites the opinions of non-ehlisunite schools (sects) as well as the opinions of classical

scholars. In addition, the author points out the position of Ehlisnet scholars, stressing that the essence of faith consists of heart belief, manifestation in language and manifestation in actions. In the end, the author underlines the position of the hanafi-maturidi scholars that the basis of faith is belief in the heart, that through the manifestation of language the believer is identified with Islamic community (ummah), while the deeds allude to the completeness of faith, the absence of which does not nullify the belief of the heart.

Key words: iman, belief, ehli sunet, sects, hanafi-maturidi orientation

Uvod

Pitanje vjerovanja je pitanje koje je važno i aktualno od početka egzistencije ljudske vrste. Općenito, sve vjere, ideologije, ali i svaki pojedinac, bavili su se, direktno ili indirektno, interpretacijom značenja vjerovanja. Lepeza shvatanja ovog pojma veoma je široka. Međutim, u ovom radu fokus je na islamskom poimanju i interpretaciji vjerovanja (imana). Islam je cjelokupni svjetonazor koji tretira sve dimenzije čovjekovog života, koje trebaju biti uređene prema Objavi. Islam je došao sa cjelokupnim sistemom propisa koji obuhvataju čitav ljudski život, prirodu i društvo. Neki od tih propisa odnose se na vjerovanje, drugi na obožavanje, treći na moral i sl. Propisi koji se odnose na vjerovanje ili iman u Allaha dž.š., meleke, knjige, poslanike, Sudnji dan i kada' (odredba) i kader (predodređenje), imaju esencijalni značaj i predstavljaju osnovu, a svi drugi propisi, kao što su namaz, post, zekat, hadždž, ekonomsko, privredno, pravno i drugo poslovanje, smatraju se granama i nadgradnjom.

Islamsko vjerovanje okosnica je svih objavljenih kur'anskih ajeta i hadisa. Pored toga, svi veliki učenjaci koji su pisali svoje zbirke hadisa posebno su isticali teme, poglavlja i naslove koji govore o islamskom vjerovanju, kao što su: *Sahih* imama El-Buharije, *Sahih* imama Muslima, *Suneni* imama Ebu Davuda, Et-Tirmizija, En-Nesaija i Ibn Madžea. Međutim, neki islamski učenjaci pisali su posebna djela koja govore isključivo o vjerovanju, te su ih različito naslovljavali. Vjerovanje je temelj svih šeriatskih nauka, kao što su *fikh* (islamsko pravo), *tefsir* (nauka o tumačenju Kur'ana), *hadis* (nauka o tumačenju riječi i djela Muhammeda a.s.) i druge. Dakle, vjerovanje je osnova svih ovih nauka, što znači da bez ispravnog potvrđivanja imana ne bi bio ispravan ni tefsir, ni fikh, ni hadis. Stoga, čovjekovo djelo nema nikakvu vrijednost ukoliko je lišeno vjerovanja.

Islamsko učenje o vjerovanju je dvodimenzionalnog karaktera: ubjeđenje srcem, koje je potvrđeno riječima, s jedne strane, i demonstracija vjerovanja djelima, s druge strane. Stoga, u ovom radu ćemo iznijeti

problematiku pitanja da li su djela sastavni dio imana uz objašnjenje stavova ne-ehli-sunnetskih škola, ali primarno stava ehli-sunnetske provenijencije. Navest ćemo kur'anske ajete, hadise, potom i stavove ehli-sunnetskih učenjaka u tom smislu, koji su u brojnim izrekama afirmirali djela kao dio vjerovanja, te ćemo na kraju, kroz hanefijsko-maturidijsku interpretaciju, pojasniti dominantno sunijsko učenje o predmetnom pitanju.

1. Značenje riječi *iman*

1.1. Jezičko značenje riječi *iman*

Jezički, *iman* se derivira od glagola يؤمن-أمن (amene-ju'minu), koji aludira na dva značenja:

1. Davanje sigurnosti:

Kur'an kaže: „Koji ih gladne hrani i od straha brani.”¹

2. Vjerovanje:

U Kur'anu stoji:

„Oni govore: 'Budite Jevreji, odnosno kršćani, i bit ćete na Pravome putu!' Ti reci: «Ne, mi smo vjere Ibrahimove, koji je ispravno vjerovao; on nije nikoga Allahu ravnim smatrao.”²

“O oče naš,” – rekoše – “bili smo otišli da se trkamo, a Jusufa smo ostavili kod naših stvari, pa ga je vuk pojeo. A ti nam nećeš vjerovati, iako istinu govorimo.”³

---

¹ Kur'an, Kurejš, 4.

² Kur'an, El-Bekare, 135.

³ Kur'an, Jusuf, 17.

1.2. Terminološko značenje riječi iman

U terminološkom smislu, *iman* je pojam koji se nekada spominje samo za vjerovanje u Allaha dž.š., Njegove meleke, knjige, poslanike, Sudnji dan i kada' (odredba) i kader (predodređenje). Ovo značenje ima onda kada se u kur'anskim i hadiskim tekstovima spominje zajedno sa islamom, kao što je to slučaj u Džibrilovom hadisu. El-Gazali definira značenje vjere – imana kao vjerovanje i potvrđivanje svega onoga sa čime je došao Allahov Poslanik a.s.⁴

Pod pojmom *iman* može se misliti na cjelokupnu vjeru, a to je u slučaju kada se spominje odvojeno od islama, kao što je u sljedećem ajetu:

*„Allah je Zaštitnik onih koji vjeruju...“*⁵

Dakle, ukoliko se jedan od pojmova *iman* ili *islam* upotrijebi samostalno, on obuhvata i značenje drugog, dok ukoliko se upotrijebe zajedno, jedan će označavati dio značenja koje označava kada se spomene samostalno, a drugi će označavati ostatak tih značenja. Tada se pod imanom misli na vjerovanje srcem, a islamom na djela.⁶

U tom kontekstu indikativan je ajet:

*„Neki beduini govore: ‘Mi vjerujemo!’ Reci: ‘Vi ne vjerujete, ali recite: ‘Mi se pokoravamo!’, jer u srca vaša prava vjera još nije ušla. A ako Allaha i Njegova Poslanika budete slušali, On vam nimalo neće umanjiti nagradu za djela vaša.’ – Allah, uistinu, prašta i Samilostan je.“*⁷

Kur'anski ajet beduinima potvrđuje islam, ali im negira iman, što aludira na činjenicu da je pojam imana veći od pojma islama. U tom kontekstu Ibn Kesir kaže:

⁴ El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed: *Ihjaw u'lumi-d-din*, Daru Ibn Hazm, Bejrut, 2005., str. 137-138; Merdžuni Kemaluddin Nuruddin: *Mesailu-l-i'tikadi inde-l-imami-l-Kurtubi*, Muessesetu-l-Ulja, Kairo, 2006., str. 238-241.

⁵ Kur'an, *El-Bekara*, 257.

⁶ El-Hakemi Hafiz Ibn Ahmed: *Mearidžu-l-kabuli bišerhi sullemi-l-vusuli ila ilmi-l-usuli fi-t-tewhid*, Daru lbnu-l-Dževzi, Rijad, 2006., 2/743-746.

⁷ Kur'an, *El-Hudžurat*, 14.

„Iz ovog ajeta može se zaključiti da je iman specifičnijeg značenja od pojma islam, kao što je to i stav ehlišunneta.“⁸

To potvrđuje i činjenica da je Allah dž.š. Džennet obećao vjernicima (mu'minima):

„On vas blagosilja, a i meleki Njegovi, da bi vas iz tmina na svjetlo izveo – On je prema vjernicima Samilostan – a na Dan kad oni pred Njega stanu, On će ih pozdravljati sa: ‘Mir vama!’– i On im je pripremio nagradu plemenitu.“⁹

„Na Dan kada budeš vidio kako se pred vjernicima i vjernicama, i s desne strane njihove, svjetlo njihovo bude kretalo: ‘Blago vama danas: džennetske bašče kroz koje teku rijeke u kojima ćete vječno boraviti – to je veliki uspjeh!’“¹⁰

„A onaj koji želi neku drugu vjeru osim islama, neće mu biti primljena, i on će na Onome svijetu nastradati.“¹¹

„Ko je bolje vjere od onoga koji se iskreno preda Allahu, čineći još i dobra djela, i koji slijedi vjeru Ibrahimovu, vjeru pravu? – A Ibrahima je Allah uzeo za prijatelja.“¹²

2. Da li su djela sastavni dio imana

Islamski učenjaci suglasni su da je onaj čija se vjera – iman potvrdi riječima i ubjeđenjem srca obezbijedio sebi mjesto u Džennetu. Međutim, interesantna je problematika u pogledu pitanja da li su potvrda riječima i ubjeđenje srcem dovoljni da čovjeka spase Džehennema i spri-

---

⁸ Ibn Kesir Ismail bin Umer bin Kesir El-Kureši El-Dimeški: *Tefsiru-l- Kur'ani-l-azim*, Daru Ibn Hazm, Bejrut, 2000., str. 1752.

⁹ Kur'an, *El-Ahzab*, 43-44.

¹⁰ Kur'an, *El-Hadid*, 12.

¹¹ Kur'an, *Ali Imran*, 85.

¹² Kur'an, *En-Nisa*, 125.

ječe ga od vječnog boravka u njemu, u skladu sa riječima Poslanika a.s.: „Iz Vatre će izići onaj u čijem srcu bude i trunka imana!“¹³

2.1. Stav ne-ehlisunnetskih škola (sekti)

Primarni problem leži u interpretaciji ajeta i hadisa koji navode prijekor i tešku kaznu onima koji počine određene grijehе, poput ubistva, ili neizvršavanja vjerskih obaveza, na primjer ajet:

„Onome koji hotimično ubije vjernika kazna će biti – Džehennem, u kome će vječno ostati“¹⁴ i hadis: „Krv čovjeka muslimana, koji svjedoči da nema drugoga božanstva osim Allaha i da sam ja Allahov Poslanik, dozvoljena je samo u tri slučaja: oženjeni koji počini blud, život za život i onaj koji ostavi svoju vjeru (dīn) i odvoji se od zajednice.“¹⁵

Pristup ovom pitanju vjere polarizirao se između dvije dijametralno suprotstavljene grupacije: haridžija (i mu'tezila), koji su tvrdili da vjeru u srcu moraju pratiti dobra djela, i murdžija, koji su smatrali da suštinu imana čini vjerovanje srcem, te da to ne moraju djela pratiti.¹⁶ Haridži-

¹³ El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa: 2288.

¹⁴ Kur'an, *En-Nisa*, 93.

¹⁵ Muslim: *Sahih*, broj hadisa 1676.

¹⁶ Osnovna greška murdžija leži u pogrešnom shvatanju univerzalnih kur'anskih poruka. Oni svoju tvrdnju da vjernik neće ući u Džehennem temelje na ajetima: „I mi smo, čim smo Kur'an čuli, u njih povjerovali; a ko u Gospodara svoga vjeruje, ni štete ni nepravde ne treba se bojati.“ (El-Džinn, 13) „Oni koji u Allaha i poslanike Njegove budu vjerovali, imat će u Gospodara svoga stepen pravednika i mučenika i dobit će nagradu kao i oni i svjetlo kao i oni; a oni koji ne budu vjerovali i dokaze Naše budu poricali bit će stanovnici u vatri.“ (El-Hadid, 19) Neispravnost stavova murdžija potvrđuju ajeti: „Allah neće oprostiti da Mu se neko drugi smatra ravnim, a oprostiti će manje grijehе od toga kome On hoće. A onaj ko drugog smatra Allahu ravnim čini, izmišljajući laž, grijeh veliki.“ (En-Nisa, 48) „A onoga koji Allahu i Poslaniku Njegovu ne bude poslušan sigurno čeka vatra džehennemska; u njoj će vječno i zauvijek ostati.“ (El-Džinn, 23) Osim ajeta, brojni hadisi ukazuju na neispravnost stavova murdžija: „Iz vatre će izaći svako ko u srcu svom bude imao koliko i atom imana.“ (El-Buhari, *Sahih*, broj hadisa 7450) Poslanik a.s. je rekao: „Nijedan čovjek ne čini zinaluk, a da u momentu njegovog činjenja ne prestaje biti vjernik.“ (El-Buhari, *Sahih*, broj hadisa 6772) Ashabi su, za razliku od mu'tezila, smatrali da bludnik nije izašao iz vjere, nego da je njegov iman nepotpun. Slično tome, ne može se osobi bez ekstremiteta kazati da nije čovjek.

je i mu'tezile su smatrali da su djela sastavni dio imana i ko ih izostavi izlazi iz vjere.¹⁷ Haridžije i mu'tezile su izjednačili grešku u djelima sa greškom u vjerovanju, smatrajući da je iman cjelina koja se ne dijeli - ili postoji kompletno ili ne.¹⁸ Stoga su haridžije smatrali da onaj ko počini veliki grijeh postaje kafir (nevjernik), dok su ga mu'tezile identificirale u međustanje, ali će vječno boraviti u Džehennemu sa nevjernicima.¹⁹ Haridžije su smatrali nevjernikom onog koji ne obavlja farzove ili, pak, čini hareme. Da bi odbranili svoj stav koristili su se alegorijskom interpretacijom ajeta:

*„Onome ko hotimično ubije vjernika kazna će biti – Džehennem, u kome će vječno ostati; Allah će na njega gnjev Svoj spustiti i proklet će ga i patnju mu veliku pripremiti“*²⁰ i hadisa: „Bludnik prestaje biti vjernik u času kada blud čini, kradljivac kada krade i onaj ko pije alkohol u času kada to radi.“²¹

¹⁷ El-Eš'ari Ebu Hasan: *El-Ibanetu an usuli-d-dijane*, Džamatu-l-islamijje, Medina, 1975., str. 217-218; Cerić Mustafa: *Korijeni sintetičke teologije u islamu – Ebu Mensur el-Maturidi*, preveli s engleskog: Enes Karić i Edib Muftić, Kalem, Sarajevo, 2012., str. 216; Adilović Zuhdija: *Hasan Kafija Pruščak i njegovo djelo – svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere: komentar Tahavijeve poslanice iz akaida*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2004., str. 192; Muhamed bin Ebu-l-izz El-Hanefi Sadru-d-din: *Šerhu-l-akidetit-tahavijje*, Mektebet Fejad, 2008., str. 229.

¹⁸ Mu'tezile su vjerovala da su djela sastavni dio imana, pored verbalnog svjedočenja i ubjeđenja. Tako, ko izostavi djela prestao je biti vjernik zbog gubitka jednog dijela vjerovanja. Takav nije ni nevjernik jer još uvijek posjeduje vjerovanje srcem, te je takav u međustanju, između vjerovanja i nevjerovanja. Mu'tezile, također, pogrešno razumiju kur'anske poruke. Za svoje stavove pozivaju se na ajete: „*Ja ću sigurno oprostiti onome koji se pokaje i uzvjeruje i dobra djela čini, i koji zatim na Pravome putu istraje.*“ (Taha, 82) „*A onoga koji Allahu i Poslaniku Njegovu ne bude poslušan sigurno čeka vatra džehennemska; u njoj će vječno i zauvijek ostati.*“ (El-Džinn, 23) Opći princip islama jeste da je širk (pridruživanje Allahu dž.š. druga) najveći grijeh. To je, zapravo, jedini grijeh kojeg Allah dž.š. neće oprostiti. Kur'an ističe: „*Allah neće oprostiti da Mu se neko drugi smatra ravnim, a oprostit će manje grijeha od toga kome On hoće. A onaj ko drugog smatra Allahu ravnim čini, izmišljajući laž, grijeh veliki.*“ (En-Nisa, 48) „*Allah zaista neće dopustiti da propadne nagrada onima koji čine dobro.*“ (Et-Tevbe, 120)

¹⁹ El-Badžuri Ibrahim bin Muhammed: *Fethu-l-medžidi fi bejani tuhfeti-l- muridi ala dževhereti-t-tevhid*, Daru-l-Bejruti, Damask, 2002., str. 117.

²⁰ Kur'an, *En-Nisa*, 93.

²¹ El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa: 6390. Jedno od osnovnih haridžijskih načela, koje je poticalo od njihovog idealizma, to jest, njihovog odbijanja da vjeru prihvate kao isključivo opravdanje i njihovog stava da su djela suštinski element vjere, jeste to da veliki griješnik nije musliman.

Murdžije su smatrali da su djela nepotrebna, jer se iman sastoji od spoznaje srcem.²² Oni tvrde da grijeh ne škodi dok ima imana, kao što pokornost ne koristi dok ima kufra.

2.2. Definiranje termina “veliki grijesi”

U relevantnoj islamskoj literaturi može se naći širok dijapazon promišljanja na ovu temu. Seid bin Džubejr prenosi da je Ibn Abbas upitan o velikim grijesima, da li ih ima sedam, pa je odgovorio: „Prije će biti da ih ima sedam stotina nego sedam, premda nema velikog grijeha uz traženje oprost, niti malog grijeha u ustrajavanju činjenja istog.“²³

Pored toga, Sufjan Es-Sevri kaže: „Veliki grijesi su ono što se desi između tebe i ljudi, dok su mali grijesi ono što je između tebe i Allaha dž.š., jer je Allah dž.š. Plemenit i On prašta.“²⁴

Zaključak koji proizlazi iz tog načela i u njemu uvijek ostaje implicitan, to jest da je čovjek slobodan i odgovoran djelatnik, naslijedili su mu'tezile. Druga njihova suštinska teorija odnosi se na hilafet. S obzirom na svoj egalitarizam, oni su odbacili ortodoksno gledište da položaj halife mora biti ograničen na nekog od članova plemena Kurejš. Oni su smatrali da svaki musliman čiji je karakter besprijekoran može biti izabran na taj položaj, čak i ako je *crni rob*.

²² En-Nese'fi Ebu-l-Muin Mejmun bin Muhammed: *Teb'siretu-l-edille fi usuli-d-din*, Ankara, 2004., str. 2/406.

²³ Ez-Zehebi Šemsuddin Muhamed bin Ahmed bin Osman: *Kitabu-l-ke'ba'ir*, Daru-l-Bejan, Damask, 2002., str. 6.

²⁴ Ibid., str. 8. Primjetno je da među učenjacima postoje različite interpretacije u pogledu značenja kur'anskog termina *lemem* (manjih ispada). Prema jednom mišljenju, radi se o velikom grijehu koji osoba učini, potom se pokaje, zatim ponovo učini, a onda se pokaje i više se nikada ne vrati na isti grijeh. Drugi učenjaci kažu da se radi o velikom grijehu, ali koji osoba samo jednom učini, pokaje se i nakon toga se nikada ne vrati na taj grijeh. Ovo mišljenje se pripisuje Ebu Hurejri, Mudžahidu, Hasanu, Ibn Abbasu i Abdullahu bin Amru bin Asu. El-Kelbi kaže: „*Lemem* je svaki grijeh za koji nije predviđen propis na ovom svijetu niti kazna na budućem. To su grijesi koje pet dnevnih namaza briše.“ Nasuprot tome, dominantno mišljenje većine je da se radi o svim ostalim grijesima mimo velikih grijeha. Dakle, *lemem* aludira na male grijeh. Ez-Zehebi Šemsuddin Muhamed bin Ahmed bin Osman: *Kitabu-l-ke'ba'ir*, Daru-l-Bejan, Damask, 2002., str. 6.

Ibn Sirin tvrdi shodno ajetu: „*Ako se budete klonili velikih grijeha*“²⁵ da se pod velikim grijehom smatra sve što je Allah dž.š. zabranio.²⁶

Ibn Tejmijeje naveo je više od dvadeset definicija velikog grijeha, s tim da je njegova preferirajuća definicija: „*Veliki grijeh je svaki grijeh koji vodi Džehennemu, sadrži prokletstvo ili kaznu.*“²⁷

Mula Ali El-Kari naglašava da je neizvršavanje strogo obligatne dužnosti, farza ili vadžiba, bez opravdanja - veliki grijeh, dok je ostavljanje sunneta, makar i jednom, iz lijenosti - mali grijeh. On, također, veli da je ustrajnost u izostavljanju sunneta veliki grijeh koji, ipak, nije isti kao veliki grijesi koji se u hadisima spominju.²⁸

Ebu Ishak El-Isferaini nudi sljedeću definiciju: „*Za neke se grijehe kaže da su mali u odnosu na grijehe koji su veći od njih. Tako se, na primjer, kaže: - Blud je mali grijeh u odnosu na nevjerovanje (kufr).*“²⁹

Imam El-Kurtubi se opredjeljuje za podjelu grijeha na velike i male. On svoj stav temelji na ajetima:

*„Allah prima pokajanje samo od onih koji učine kakvo hrđavo djelo samo iz lahkomislenosti, i koji se ubrzo pokaju; njima će Allah oprostiti. – Allah sve zna i Mudar je.“*³⁰

²⁵ Kur'an, *En-Nisa*, 31.

²⁶ El-Kari Mula Ali: Šerhu-l-fikhi-l-ekberi liebi Hanifeti-n-Nu'man, Daru-n-Nefais, Bejrut, 1997., str. 126.

²⁷ Merdžuni Kemaluddin Nuruddin: *Mesailu-l-i'tikadi inde-l-imami-l-Kurtubi*, Muessesetu-l-Ulja, Kairo, 2006., str. 246.

²⁸ El-Kari Mula Ali: Šerhu-l-fikhi-l-ekberi liebi Hanifeti-n-Nu'man, str. 127.

²⁹ Merdžuni Kemaluddin Nuruddin: *Mesailu-l-i'tikadi inde-l-imami-l-Kurtubi*, str. 246.

³⁰ Kur'an, *En-Nisa*, 17. Postoji nekoliko mišljenja o definiranju velikog grijeha: 1. Ne prenosi se definicija velikog grijeha od ashaba, tabi'ina i imama. 2. Na osnovu ajeta: „*Ako se budete klonili velikih grijeha, onih koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših i uvest ćemo vas u divno mjesto.*“ (*En-Nisa*, 31) Razumije se da Allah dž.š. obećava opraštanje grijeha i lijepu nagradu onom ko izbjegava velike grijehe. 3. Osnova definiranja grijeha su Kur'an i Sunnet. 4. Svako definiranje grijeha je neispravno. Merdžuni Kemaluddin Nuruddin: *Mesailu-l-i'tikadi inde-l-imami-l-Kurtubi*, str. 245.

„Ako se budete klonili velikih grijeha, onih koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših i uvest ćemo vas u divno mjesto.“³¹

El-Badžuri, također, ističe da se grijesi dijele na male i velike,³² dok Ibn Salah kaže da svaki grijeh koji obuhvata sljedeće komponente predstavlja veliki grijeh: obaveznost je propisa za prijestup, prijetnja kaznom, opisivanje počinitelja grješnikom i proklinjanje kao što je Allah dž.š. prokleo kradljivca.³³

3. Komponente imana na temelju Kur'ana i hadisa

Puritanizam haridžija bio je nerealističan toliko da je prijetio opstanku muslimanske zajednice, dok je konformizam murdžija bio toliko liberalan da je narušavao same temelje islamske moralnosti. Odgovor haridžija na ovo pitanje bio je bezuvjetno negativan, a odgovor murdžija bio je ravnodušno pozitivan. Zbog toga se osjećala potreba za rješenjem koje bi suzilo jaz između ova dva udaljena mišljenja i osiguralo razumnu smjernicu za premoštenje jaza između teorije i prakse u islamu. Pionirski napor prema ovom cilju učinio je Ebu Hanife. Njegova tvrdnja: „Mi ne možemo nikoga smatrati nevjernikom na temelju grijeha, niti možemo nijekati njegovu vjeru“³⁴ spasila je muslimansku zajednicu od puritanstva.

Treba kazati da se ehlišunnetski učenjaci slažu u tome da onaj ko izostavi djela postaje grješnik, ali ne i nevjernik. Pobornici ovog stava zauzimaju ispravnu poziciju, te nisu ni strogi kao haridžije i mu'tezile, niti previše blagi kao murdžije. Takav stav zastupali su imami Malik, Ša-

³¹ Kur'an, *En-Nisa*, 31.

³² Suprotan stav su zauzeli murdžije. Oni su tvrdili da su svi grijesi mali, te da velikih grijeha nema. Nasuprot njima, haridžije su tvrdile da nema malih grijeha, već samo velikih.

³³ El-Badžuri Ibrahim bin Muhammed: *Fethu-l-medžidi fi bejani tuhfeti-l- muridi ala dževhereti-t-tevhid*, str. 464-465.

³⁴ El-Kari Mula Ali: *Šerhu-l-fikhi-l-ekberi liebi Hanifeti-n-Nu'man*, str. 155.

fija, El-Evzai, učenjaci Medine, svi imami hadisa kao što su Ahmed bin Hanbel, Ishak bin Rahvejh, kao i mnogi drugi.³⁵

Ubjeđenje srca je jedan od najvažnijih temelja imana. Zato je Vjervjesnik a.s., kada ga je upitao Džibril o imanu, rekao: „Da vjeruješ u Allaha, i Njegove meleke, i Njegove knjige, i Njegove poslanike, i Posljednji dan i odredbu dobra i zla.“³⁶

Allah dž.š. kaže:

*„O vjernici, vjerujte u Allaha i u Njegovog Poslanika, i u Knjigu koju je objavio Svome Poslaniku, i u Knjigu koju je objavio još prije, a ko ne vjeruje u Allaha, i u Njegove meleke, i u Njegove poslanike, i u Posljednji dan, taj je daleko zalutao.“*³⁷

U sljedećim ajetu Uzvišeni kaže:

*„Doista su samo vjernici oni koji vjeruju u Allaha i u Njegovog Poslanika, a zatim više ne sumnjaju!“*³⁸

*„I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao.“*³⁹

O onima koji ne vjeruju srcem Uzvišeni kaže:

*„I da bi otkrio ko su licemjeri, oni koji su, kad im je rečeno: ‘Dođite, borite se na Allahovu putu ili se branite!’ – odgovorili: ‘Da znamo da će pravog boja biti, sigurno bismo vas slijedili.’ Toga dana bili su bliže nevjerovanju nego vjerovanju, jer su ustima svojim govorili ono što nije bilo u srcima njihovim. – A Allah dobro zna ono što oni kriju.“*⁴⁰

---

³⁵ En-Neseфі Ebu-l-Muin Mejmun bin Muhammed: *Tebşiretu-l-edille fi usuli-d-din*, Ankara, 2004., str., 2/404.

³⁶ Muslim: *Sahih*, broj hadisa 8.

³⁷ Kur'an, *En-Nisa*, 136.

³⁸ Kur'an, *El-Hudžurat*, 15.

³⁹ Kur'an, *El-En'am*, 75.

⁴⁰ Kur'an, *Ali Imran*, 167.

„O Poslaniče, neka te ne zabrinjava to što brzo nevjerovanje ispoljavaju oni koji ustima svojim govore: ‘Vjerujemo!’, a srcem ne vjeruju.“⁴¹

Verbalna potvrda jezikom, kao temelj imana, dolazi odmah nakon ubjeđenja srca. Nije dovoljan jedan od ova dva temelja, tj. jedan drugog ne mogu zamijeniti, već su prijeko potrebna oba temelja. Vjerovanje bez ubjeđenja srcem se ne smatra imanom, kao što se imanom ne smatra verbalna potvrda bez ubjeđenja srcem, već se smatra očitim nifakom (licemjerstvom).⁴² Allah dž.š. kaže:

„Recite: ‘Mi vjerujemo u Allaha i u ono što nam je objavljeno, i u ono što je objavljeno Ibrahimu, i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu...’“⁴³

Na drugom mjestu Allah dž.š. kaže:

„A kad im se kazuje, govore: ‘Mi vjerujemo u nj, on je istina od Gospodara našeg, mi smo i prije bili muslimani.’“⁴⁴

⁴¹ Kur'an, *El-Maide*, 41.

⁴² Onaj ko povjeruje svojim srcem, ali to ne potvrdi jezikom, on je vjernik kod Allaha dž.š., iako nije vjernik po dunjalučkim propisima. Onaj ko povjeruje samo jezikom bez ubjeđenja srcem, on je kod Allaha dž.š. nevjernik, iako se smatra vjernikom po dunjalučkim propisima, jer bi se munafici, u tom slučaju, smatrali vjernicima. Allah dž.š. kaže: *„Ima ljudi koji govore: ‘Vjerujemo u Allaha i u onaj svijet!’ – a oni nisu vjernici.“* (El-Bekare, 8) Izuzetak ovog pravila je osoba koju zadesi smrt prije nego je verbalno posvjedočila šehadet, a imala je namjeru da to učini, kao i osoba nad kojom se vrši represija da izgovori riječi nevjerovanja. Na to ukazuje Kur'an: *„Onoga koji zaniječe Allaha, nakon što je u Njega vjerovao – osim ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri – čeka Allahova kazna. One kojima se nevjerstvo bude mililo stići će srdžba Allahova i njihov čeka patnja velika.“* (En-Nahl, 106) Ko posvjedoči vjerovanje srcem, međutim to ne posvjedoči jezikom, a u mogućnosti je to učiniti, nije vjernik. Uzvišeni kaže o mušricima Kurejša: *„Mi znamo da tebe zaista žalosti to što oni govore. Oni, doista, ne okrivljuju tebe da si ti lažac, nego nevjernici poriču Allahove riječi.“* (El-En'am, 33) O Jevrejima Kur'an kaže: *„Oni kojima smo dali Knjigu znaju Poslanika kao što sinove svoje znaju, ali neki od njih doista svjesno istinu prikrivaju.“* (El-Bekare, 146) Es-Sefarini Muhammed ibn Ahmed ibn Salim En-Nabulsi El-Hanbeli: *Haštijetu-d-durreti-l-mudijjeti fi akdi-l-firkati-l-merdijje*, 1416. h., str. 71; El-Fevzan Salih bin Fevzan bin Abdullah: *Šerhu-d-durreti-l-mudijjeti fi akdi-l-firkati-l-merdijje li-s-Sefarini*, bez mjesta izdanja, 2004., str. 155-156; El-Mejdani Abdur-Rahman Hasan: *El-akidetu-l-islamijjetu ve ususuha*, Daru-l-Kalem, Damask, 1997., str. 77.

⁴³ Kur'an, *El-Bekara*, 136.

⁴⁴ Kur'an, *El-Kasas*, 53.

„Zato ti pozivaj i budi istrajan, onako kako ti se naređuje, a ne povodi se za prohtjevima njihovim, i reci: ‘Ja vjerujem u sve knjige koje je Allah objavio, i naređeno mi je da vam pravedno sudim; Allah je i naš i vaš Gospodar, nama naša, a vama vaša djela; nema potrebe da jedni drugima dokaze iznosimo.’“⁴⁵

I na treći temelj, demonstriranje djelima organa, ukazuju Kur’an i Sunnet. Tako Allah dž.š. kaže: *„Allah neće poništiti njihov iman“*⁴⁶ tj. njihove namaze. Nakon promjene kible od Bejtul-Makdisa prema Kabi, ashabi su upitali: *„Šta je s našom braćom koja su umrla prije promjene kible, klanjali su prema Bejtul-Makdisu, šta je s njihovim namazima?“* Tada je Allah dž.š. objavio ovaj ajet u kojem je namaz, koji je djelo, nazvao imanom. U drugom ajetu Allah dž.š. kaže:

*„Ne očekujući da mu se zahvalnošću uzvrati, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao.“*⁴⁷

*„I oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha, zato što će se vratiti svome Gospodaru – oni hitaju da čine dobra djela, i radi njih druge pretiču.“*⁴⁸

Također, Kur’an aludira da će na Sudnjem danu djela biti vagana, a ne riječi i mišljenja:

*„Mjerenje toga dana bit će pravedno: oni čija dobra djela budu teža, oni će šta žele postići; a oni čija dobra djela budu lakša, oni će, zato što dokaze Naše nisu priznavali, stradati.“*⁴⁹

Poslanik a.s. je rekao: *„Iman se sastoji iz šezdeset i nekoliko dijelova. Najbolji dio jesu riječi La ilahe illallah, a najniži je ukloniti prepreku s puta, dok je i stid dio imana.“*⁵⁰

⁴⁵ Kur’an, *Eš-Šura*, 15.

⁴⁶ Kur’an, *El-Bekara*, 143.

⁴⁷ Kur’an, *El-Lejl*, 19-20.

⁴⁸ Kur’an, *El-Mu’minun*, 60-61.

⁴⁹ Kur’an, *El-E’raf*, 8-9.

⁵⁰ Muslim: *Sahih*, broj hadisa 3.

Osim toga, u autentičnim hadiskim zbirkama primjetni su hadisi koji aludiraju na činjenicu da je potvrđivanje vjere jezikom dovoljno, te je zato važno objasniti poruku i smisao hadisa takve sadržine. Muaz bin Džebel je rekao:

„Jahao sam iza Vjerovjesnika s.a.v.s., pa je rekao: ‘O Muaze, znaš li koje je Allahovo dž.š. pravo (hakk) prema Njegovim robovima, a koje je pravo robova prema Allahu, dž.š.?’ Rekao sam: ‘Allah dž.š. i Njegov Poslanik a.s. najbolje znaju!’ On reče: ‘Zaista je pravo Allahovo dž.š. prema robovima da Ga obožavaju i da Mu ništa ne pridružuju (ne čine širk), a pravo robova prema Allahu dž.š. je da On ne kažnjava onoga koji mu nije širk činio.’ Rekao sam: ‘O Allahov Poslaniče, hoću li obveseliti svijet?’ Rekao je: ‘Nemoj ga obveseljavati, jer bi se u to pouzdao (pa bi ljudi zanemarili rad).’⁵¹ Muaz je, bojeći se grešnosti zbog tajenja nauke, ovaj hadis ispričao tek pred svoju smrt.

Nakon prvog i literalnog čitanja navedenih ajeta i hadisa, stječe se dojam da su djela nužno sastavni dio vjerovanja. Međutim, kada sublimiramo navedene ajete i hadise, može se reći da je šehadet samo uvod u vjerovanje. Dakle, šehadet jeste maksima tevhida – monoteizma. Potvrđivanje vjerovanja jezikom, prema mišljenju Ebu Hanife i jednog dijela eš'arija, sastavni je dio imana, premda, El-Badžuri ističe da je samo uslov da bi se nad nekim mogli sprovoditi islamski propisi.⁵²

El-Bezdevi kaže da nije nužno jezikom posvjedočiti iman, dok se kod šafija to smatra obaveznim, na temelju hadisa: „Naređeno mi je da se borim protiv ljudi sve dok ne posvjedoče da je samo Jedan Bog – Allah i da je Muhammed a.s. Božiji Poslanik.”⁵³

⁵¹ El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa 7373.

⁵² El-Badžuri Ibrahim bin Muhammed: *Fethu-l-medžidi fi bejani tuhfeti-l- muridi ala dževhereti-t-tevhid*, str. 119.

⁵³ El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa 385.

4. Izreke prvih generacija i islamskih autoriteta o imanu

Ono što posebno privlači pažnju jeste činjenica da su brojni islamski autoriteti koristili različite termine u definiranju imana, premda zajednički imenitelj svih definiranja vodi istom cilju – djela su sastavni dio imana. Treba kazati da, ipak, postoje različita poimanja ovog pitanja kod sunijskih učenjaka, tako neki smatraju da se vjerovanje odnosi samo na vjerovanje u srcu, drugi kažu da je to vjerovanje u srcu i verbalno priznanje, kao što tvrde El-Maturidi i Ebu Hanife, dok neki tome dodaju djela.⁵⁴ Imam Malik, Šafija, Ahmed, El-Evzai, Ishak bin Rahvejh i mnogi drugi muhadisi, kao i jedan dio apologetičara, tvrde da se vjerovanje sastoji od vjerovanja srcem, verbalne potvrde i potvrđivanja djelima.⁵⁵ Jasno je da se radi o polariziranom poimanju komponenata vjerovanja kod sunijskih učenjaka.

El-Begavi kaže: „Ashabi, tabi'ini i učenjaci Sunneta koji su došli poslije njih složili su se da su djela od imana i rekli su: - Iman čine riječi, djela i akidet.“⁵⁶

Sufjan bin Ujejne je rekao: „Iman se sastoji od riječi i djela.“⁵⁷

Imam Šafija je rekao: „Mišljenje ashaba i tabi'ina, kao i onih koji su došli poslije njih, bilo je jednoglasno: - Iman se sastoji od riječi, djela i namjera, te da jedan neće biti dovoljan bez ostalih.“⁵⁸

Imam Ahmed ibn Hanbel kaže: „Iman se sastoji od riječi i djela, povećava se i smanjuje.“⁵⁹

Ebu Bekr El-Ismaili kaže:

⁵⁴ En-Nesefi Ebu-l-Muin Mejmun bin Muhammed: *Tebisiretu-l-edille fi usuli-d-din*, 2/404-406.

⁵⁵ Muhamed bin Ebu-l-Izz El-Hanefi Sadru-d-din: *Šerhu-l-akidetit-tahavijje*, Mektebet Fejad, 2008., str. 248. Keramije tvrde da iman sadrži samo jednu komponentu, odnosno verbalnu potvrdu vjerovanja.

⁵⁶ El-Begavi Ebu Muhammed: *Šerhus-sunne*, El-Mektebu-l-islamijj, 1983., 1/38-39.

⁵⁷ Es-Sabuni Ebu Usman Ismail bin Abdurrahman: *Akidetu-s-selefi we ashabi-l-hadis*, str. 79.

⁵⁸ El-Lalikai Ebu-l-Kasim: *Essunne ve-l-džema'a*, Daru Tadjibe, Rijad, 418.H., 5/885-887.

⁵⁹ Ibn Hanbel Ahmed: *Es-Sune*, 1/307.

„Ehli-sunnet ve-l-džema’at smatra da se iman sastoji od riječi i djela, a islam od izvršavanja svega što je Allah dž.š. propisao čovjeku.“⁶⁰

El-Adžiri u svom djelu *Eš-Šeria* naveo je poglavlje pod naslovom *Poglavlje o tome da se iman sastoji od vjerovanja srcem, potvrđivanja jezikom, djela i da se niko ne može smatrati vjernikom osim ukoliko bude objedinio ova tri svojstva*.⁶¹

Fudajl bin Ijad je rekao: „Novotari smatraju da se iman sastoji iz potvrde riječima bez djela, a iman čine oboje.“⁶²

El-Lalikai navodi da po ovom pitanju postoji konsenzus prvih generacija - selefa,⁶³ te da Kur’an naglašava:

„Onima koji vjeruju i dobra djela čine preći ćemo, sigurno, preko hrđavih postupaka njihovih, i za ono što su radili doista ćemo ih najljepšom nagradom nagraditi.“⁶⁴

Bitno je naglasiti da su brojni sunijski učenjaci razumijevali djela kao upotpunjenje vjerovanja (kemalu-l-iman), a ne kao nužni dio vjerovanja.⁶⁵ Nasuprot tome, koncept vjerovanja kod harižija temeljio se na tome da su djela dio vjerovanja, te da nečinjenje i ostavljanje djela nesumnjivo vodi u nevjerovanje (kufr). Ukoliko osoba izostavi namaz, ona je, prema haridžijskom razumijevanju, lišena vjerovanja.⁶⁶ To bi, za-

⁶⁰ El-Hakemi Hafiz Ibn Ahmed: *Mearidžu-l-kabuli bišerhi sullemi-l-vusuli ila ilmi-l-usuli fi-t-tewhid*, Daru Ibnu-l-Dževzi, Rijad, 2006., 2/754.

⁶¹ El-Adžiri Ebu Bekr Muhammed bin Hasen: *Eš-Šeria*, str. 119.

⁶² El-Hakemi Hafiz Ibn Ahmed: *Mearidžu-l-kabuli bišerhi sullemi-l-vusuli ila ilmi-l-usuli fi-t-tewhid*, 3/1186.

⁶³ El-Lalikai Ebu-l-Kasim: *Essunne ve-l-Džema’a*, 5/885-887.

⁶⁴ Kur’an, *El-Ankebut*, 7.

⁶⁵ El-Badžuri Ibrahim bin Muhammed: *Fethu-l-medžidi fi bejani tuhfeti-l-muridi ala dževhereti-t-tevhid*, str. 117.

⁶⁶ Silajdžić Adnan, Beglerović Samir: *Akaidška učenja Ebu Hanife*, str. 64. Karakteristika najranije islamske sekte haridžija (množina *havaridž*) vidljiva je kroz netolerantnost, fanatizam i ekskluzivnost, izražene u formi politike uzdignute gotovo na vjersku razinu, te realizaciju političkih promjena putem očajničkih metoda nasilja. Ime *haridžija* nema doktrinarnih implikacija hereze, to jednostavno znači *pobunjenik* ili *revolucionarni aktivist*. Izuzev fanatizma i očajničkih metoda, haridžije su bili izuzetno pobožni i puritanski religiozni ljudi.

pravo, značilo da se osoba stalno kreće iz stanja vjerovanja (iman) u stanje nevjerovanja (kufr). Upravo se ovdje razumije ispravnost sunijskog dominantnog razumijevanja, vjerovanja da su djela plod, a ne dio vjerovanja. Primjetno je da se primat daje vanjskim oblicima ispoljavanja vjere u odnosu na suštinu, srčano vjerovanje (tasdik). Poznato je da se u spominjanju nekog djela njegova osnova uvijek podrazumijeva, dok spominjanje same osnove ne implicira i spominjanje njegovih dijelova. U tom kontekstu, Poslanik a.s. se koncentrirao u podučavanju ljudi vjerom, na manifestaciji vjerovanja, kao, na primjer, sklanjanje smetnje sa puta i slično, pri čemu se srčano vjerovanje podrazumijevalo.

5. Analiza ehlišunnetskog stava o imanu

Sunijski učenjaci vjerovanje (iman) definiraju kao potvrđivanje istinitosti onoga što je Muhamed a.s. dostavio ljudima od Allaha dž.š.⁶⁷ S druge strane, verbalno svjedočenje vjerovanja nužno je kako bi se osoba u zajednici legitimirala kao vjernik i time stekla svoja prava, te preuzela određene obaveze. Ovakav stav su u svojim djelima, pored Ebu Hanife, iznosili i El-Maturidi, El-Eš'ari, El-Bakilani i El-Isfaraini. U tom smislu, razumije se hadis o naredbi ratovanja sve dok ljudi ne posvjedoče dva šehadeta.⁶⁸ Na temelju Ebu Hanifinog djela *Fiqhu-l-ekber* može se kazati da se djela ne tretiraju sastavnim dijelom vjerovanja.⁶⁹ Na tom tragu, imam El-Maturidi tvrdi da je vjernik svako ko iskreno posvjedoči da je Allah dž.š. Jedan i da je Muhammed a.s. Njegov Poslanik. On naglašava da vjera nije nužno uvjetovana dobrim djelima i tvrdi da budući da je vjera stvar srca, a djela stvar tijela, to ne znači, ako tijelo nekada propusti slijediti srce, da vjera prestaje postojati. Vjerovatnije je, kaže El-Maturidi, da će ova vjera u srcu proizvesti dobra djela nego da neće.⁷⁰ Kur'anski ajet: „Onoga koji zaniječe Allaha, nakon što je u Njega vjerovao – osim

⁶⁷ Et-Taftazani Mesud bin Omer: *Šerhu-l-akaid*, Daru-š-Šefeka, Istanbul, 2017., str. 396.

⁶⁸ El-Maturidi Ebu Mensur: *Kitabu-t-Tevhid*, str. 270.

⁶⁹ El-Kari Mula Ali: *Šerhu-l-fikhi-l-ekberi liebi Hanifeti-n-Nu'man*, str. 44.

⁷⁰ Cerić Mustafa: *Korijeni sintetičke teologije u islamu – Ebu Mensur el-Maturidi*, preveli s engleskog: Enes Karić i Edib Muftić, Kalem, Sarajevo, 2012., str. 219.

ako bude na to primoran, a srce mu ostane čvrsto u vjeri - čeka Allahova kazna"⁷¹ eksplicitno ukazuje na to da je srce mjesto vjerovanja.⁷²

Također, ajet: „U vjeru nema prisiljavanja – Pravi put se jasno razlikuje od zablude! Onaj ko ne vjeruje u šejtana...“⁷³ potvrđuje iznijetu tezu da je srce središte vjerovanja. Prvi dio ajeta ukazuje na to da pri pozivanju u vjeru nema prisile, budući da je nemoguće izvršiti prisilu na srce, dok je to moguće učiniti sa verbalnim svjedočenjem. Drugi dio ajeta potvrđuje nevjerovanje u šejtana, a potvrda nevjerovanja verbalno se ne može smatrati ispravnim ukoliko nije učinjeno iskreno iz srca.⁷⁴

El-Gazali ističe da pojmovi *islam* i *iman* mogu biti sinonimi,⁷⁵ nekada imaju različito značenje, a nekada se prožimaju,⁷⁶ ali da vjerovanje može biti i bez djela. Islam i iman imaju različito značenje, što se razumije iz ajeta: „Neki beduini govore: 'Mi vjerujemo!' Reci: 'Vi ne vjerujete, ali recite: - Mi se pokoravamo'“⁷⁷ Dakle, očito je iz ajeta da je islam vezan za jezik i tijelo, odnosno vanjsku manifestaciju, dok je iman isključivo vezan za srce, odnosno unutarnju manifestaciju. Pored toga, Poslanik a.s. je rekao, pojašnjavajući iman i islam:

⁷¹ Kur'an, *En-Nahl*, 106.

⁷² El-Maturidi Ebu Mensur: *Kitabu-t-Tevhid*, str. 269.

⁷³ Kur'an, *El-Bekara*, 256.

⁷⁴ Isti je slučaj sa ajetom: „O vjernici, zašto jedno govorite, a drugo radite?“ (Es-Saff, 2) Kur'an ukazuje na ukor koji Allah dž.š. upućuje vjernicima, jer njihove riječi ne prate stvarnost njihovih srca. Uprkos ukoru, vjerovanje im nije negirano. Ukoliko je verbalno svjedočenje sastavni dio vjerovanja, Allah dž.š. ih ne bi oslovio izrazom „o vi koji vjerujete“. (El-Maturidi Ebu Mensur: *Kitabu-t-Tevhid*, str. 271-272)

⁷⁵ Da su islam i iman sinonimi ukazuje ajet: „I Mi iz njega vjernike izvedosmo, a u njemu samo jednu kuću muslimansku nađosmo.“ (Ez-Zariat, 35-36) Osim toga, hadis Poslanika a.s. ukazuje na to: „Islam je sazdan na pet stupova: svjedočenju da je samo Alah Bog i da je Muhammed Njegov rob i poslanik, obavljanju namaza, davanju zekata, postu Ramazana i hadžu.“ (El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa 49)

⁷⁶ El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed: *Ihjau u'lumi-d-din*, str. 136. Da se nekada islam i iman prožimaju upućuje hadis kada je Poslanik a.s. upitan: „Koje je djelo najbolje?“ Poslanik a.s. odgovara: „Islam.“ Dalje je upitan: „Koji je vid islama najbolji?“ Odgovorio je: „Iman.“ (Ibn Hanbel Ahmed, *Musned*, 114/4)

⁷⁷ Kur'an, *El-Hudžurat*, 14.

„Iman je da vjeruješ u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige (objave), Njegove poslanike i Sudnji dan, i da vjeruješ u kader, njegov hajr i njegov šerr (zlo). Islam je da vjeruješ da je samo Allah Bog, a Muhammed Božiji poslanik. Da upotpunjuješ namaze, postiš mjesec Ramazan, izvršavaš zekat i obavljaš hadž.“⁷⁸

El-Gazali je decidan u stavu da onaj ko objedini sva tri elementa, bez sumnje je od stanovnika Dženneta, ali da će i osoba koja svjedoči vjerovanje srcem ući u Džennet. On kaže da ajet: „*Onima koji vjeruju i čine dobra djela – blago njima, njih čeka divno prebivalište*“⁷⁹ može aludirati i na to da su djela izvan vjerovanja, a ne njegov sastavni dio. Naravno, djelom se vjerovanje dokazuje. To je kao kada bi se kazalo da su tekbiri i tesbihi sastavni dijelovi namaza, premda je poznato da njihovo izostavljanje ne kvari namaz. Pored toga, odnos djela i vjerovanja je kao odnos glave i tijela. Čovjek bez glave ne može živjeti, dok bez ruke može. Dakle, dobra djela su poput dijelova tijela čovjeka koja se razlikuju po ulozi.⁸⁰ Na temelju toga, razumije se da vjerovanje čine vjerovanje srcem (tasdik) i verbalno potvrđivanje (ikrar).

Hanefijska i maturidijska tradicija iman definiraju kao suprotnost nevjerovanju, odnosno da osoba može biti vjernik ili nevjernik, a nikako oboje istovremeno. Mjesto vjerovanja je srce, dok su dijelovi tijela mjesto grijšenja. Prema tome, učinjeni grijeh ne može poništiti vjerovanje i obratno, jer se radi o dva različita mjesta.⁸¹

En-Neseфи dijeli stav El-Maturidija, tvrdeći da Kur'an decidno aludira na takav stav. Kur'an se obraća vjernicima izrazom *O vjernici*, a potom ih obavezuje određenim djelima:

⁷⁸ El-Buhari: *Sahih*, broj hadisa 50.

⁷⁹ Kur'an, *Er-Ra'd*, 29.

⁸⁰ El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *Ihjaw u'lumi-d-din*, str. 141. El-Gazali tvrdi da se vjerovanje srcem može uvećavati kao što se djelima uvećava.

⁸¹ Silajdžić Adnan, Beglerović Samir: *Akaidiska učenja Ebu Hanife*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003., str. 13.

„O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili.“⁸²

U sljedećem ajetu stoji:

„Reci onima koji ne vjeruju: ako se okane, bit će im oprošteno ono što je prije bilo; a ako se ne okane – pa, zna se šta je s drevnim narodima bilo.“⁸³

Jasno je iz ajeta, veli En-Nesefi, da napuštanjem nevjerovanja nastupa vjerovanje. Da su djela sastavni dio vjerovanja, vjerovanje se ne bi ostvarilo samim napuštanjem nevjerovanja sve dotle dok se djela ne izvrše. Činjenica da Kur'an jasno sugerira da onom ko ostavi nevjerovanje sva prethodna djela bivaju oproštena ukazuje na to da je samo prihvatanje vjerovanja vjerovanje.⁸⁴

Da su djela nužni dijelovi vjerovanja, kao što je potvrđivanje istinitosti (tasdik), u tom slučaju osoba bi postala nevjernik izostavljanjem i najmanjeg djela.⁸⁵ Pored toga, u određenim situacijama, kao na primjer zaborav ili slično, čovjek može propustiti namaz. Ukoliko bi djelo bilo sastavnim dijelom vjerovanja, ne činjenje namaza bi ga poništilo.⁸⁶ Et-Taftazani ističe da se vjerovanje sastoji od vjerovanja srcem i verbalnim potvrđivanjem, uz to da je vjerovanje srcem sastavni dio (rukni) imana, koji ne može spasti s vjernika zbog ne činjenja djela sve dok vjeruje, dok verbalna potvrda nije. Srčano vjerovanje ne napušta čovjeka dokle god vjeruje, dok u stanju prisile verbalna potvrda može izostati. Slično je sa klanjačem namaza. Učenje Kur'ana u namazu (kiraet) je rukni, dok u slučaju nijeme osobe taj rukni izostaje, ali ne narušava namaz. Stoga, većina (džumhur) smatra da je vjerovanje srcem dio (rukni) imana, dok je verbalna potvrda uslov (šart) da bi se na osobu odnosili vjerski propisi.⁸⁷ Štaviše, Kur'an odbacuje iman onima koji ga potvrđuju samo verbalno:

⁸² Kur'an, *El-Bekara*, 183.

⁸³ Kur'an, *El-Enfal*, 38.

⁸⁴ En-Nesefi Ebu-l-Muin Mejmun bin Muhammed: *Tefsiretu-l-edille fi usuli- d-din*, 2/408.

⁸⁵ Silajdžić Adnan, Beglerović Samir: *Akaidiska učenja Ebu Hanife*, str. 64.

⁸⁶ Ibid., str. 65.

⁸⁷ Et-Taftazani Mesud bin Omer: *Šerhu-l-akaid*, str. 397-398.

„Ima ljudi koji govore: ‘Vjerujemo u Allaha i u Onaj svijet!’ – a oni nisu vjernici.”⁸⁸

Kur’an odbacuje vjerovanje onima koji svoje vjerovanje potvrđuju samo verbalno, jer verbalno potvrđivanje, bez vjerovanja srcem, nije vjerovanje.⁸⁹ El-Eš’ari smatra da se iman mora definirati kao vjerovanje, jer ga tako jezičari definiraju. Svi jezičari su složni da je onaj ko udara udarač, onaj ko ubija ubica, onaj ko ne vjeruje nevjernik, a onaj ko vjeruje vjernik. Prema tome, onaj ko posjeduje vjerovanje on je vjernik i ne može se drugačije definirati.⁹⁰

Ebu Hanife podsjeća da se Allah dž.š. u ajetima obraća vjernicima izrazom *O vjernici*, odnosno poziva ih na vjerovanje prije obaveze činjenja djela. Osim toga, Et-Taftazani nedvojbeno podcrtava da je vjerovanje uslov za ispravnost djela.⁹¹ Na to ukazuje kur’anski ajet:

„A onaj ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je – ući će u Džennet i neće mu se učiniti ni koliko trun jedan nepravda.”⁹²

Da nisu djela sastavni dio imana bilo bi nepotrebno navođenje djela u ajetima i to ne bi imalo nikakvu poruku i korist.⁹³ Da djela ne spadaju u vjerovanje jasno ukazuje sljedeći ajet:

„Bit će sigurni samo oni koji vjeruju i vjerovanje svoje s mnogoboštvom ne miješaju; oni će biti na Pravome putu.”⁹⁴

Općenito se vjeruje da Ebu Hanife ne smatra djela sastavnim dijelom imana u čemu se, navodno, podudara sa stavom murdžija. Formalnu podudarnost sa murdžijskim poimanjem mnogi pristalice ideološkog tumačenja iskoristit će protiv samog imama, njegovog naučavanja, predstavljajući njegov nauk neprihvatljivim za muslimane. Brojna djela

⁸⁸ Kur’an, *El-Bekara*, 8.

⁸⁹ Et-Taftazani Mesud bin Omer: *Šerhu-l-akaid*, str. 400.

⁹⁰ El-Eš’ari Ebu Hasan: *Bit polemike sa otpadnicima i inovatorima*, str. 169.

⁹¹ Et-Taftazani Mesud bin Omer: *Šerhu-l-akaid*, str. 402.

⁹² Kur’an, *En-Nisa*, 124.

⁹³ Et-Taftazani Mesud bin Omer: *Šerhu-l-akaid*, str. 402.

⁹⁴ Kur’an, *El-En’am*, 82.

su napisana na tu temu. Međutim, kada se sumiraju stavovi i argumenti, primjetno je da nema suštinske razlike između Ebu Hanife i drugih ehli-sunnetskih učenjaka, već se radi o razlici leksičke, semantičke i formalne prirode. Osim toga, Ebu Hanife i drugi ehli-sunnetski učenjaci slažu se da je nevjernik onaj ko ne posjeduje ubjeđenje, a da je grješnik onaj ko izostavi djela.⁹⁵ Konsekventno tome, razilaženje među njima je formalnog karaktera.

---

⁹⁵ Adilović Zuhdija: *Hasan Kafija Pruščak i njegovo djelo – svjetlost istinske spoznaje o temeljima vjere: komentar Tahavijeve poslanice iz akaida*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2004., str. 192.

Zaključak

Na osnovu razmatranja i analize tretirane problematike došlo se do dva dijametralno različita stava. Prvi stav zastupaju ne-ehlisunnetske škole: haridžije, mu'tezile i murdžije. Haridžije i mu'tezile smatraju da su djela nužna kao sastavni dio imana, dok murdžije tvrde da djela nisu nužna već je dovoljno vjerovanje srcem. Primarna razlika između haridžija i mu'tezila ogleda se u njihovom definiranju statusa osobe čije vjerovanje ne prate djela. Prema haridžijama, onaj ko izostavi djela iz svog imana izlazi iz okvira vjere, dok mu'tezile takvu osobu smještaju u međustanje, premda će vječno boraviti u Džehennemu sa nevjernicima.

Drugi stav zastupaju ehliisunnetski učenjaci. Primjetno je da postoji polarizacija u definiranju vjerovanja. Određeni sunijski učenjaci smatraju da se vjerovanje ogleda u tome da se iman ne može tretirati kompletnim ukoliko nema tragova srčanog vjerovanja i ukoliko ga ne prate djela. Čvrst i kompletan iman mora inicirati pozitivno ponašanje i pokrenuti emocije. Islamsko vjerovanje ne prihvata manjkavost, jer mora biti kompletno. Naravno, oni će svoj stav bazirati na ajetima u Kur'anu, na Sunnetu, kao i mišljenju prvih generacija i islamskih autoriteta. Međutim, dominantno mišljenje, istovremeno središnje usmjerenje, jeste mišljenje hanefijsko-maturidijskih učenjaka koje polazi od toga da je vjerovanje srcem fundamentalna komponenta vjerovanja, verbalno svjedočenje je uslov da bi se vjernik smatrao pripadnikom muslimanske zajednice, te da bi se na njega mogli odnositi vjerski propisi. Kada su u pitanju djela, ona čine iman kompletnim, a njihovo izostavljanje ne isključuje vjernika iz okvira islama.